

LIDIA PRZYMUSZAŁA, DOROTA ŚWITAŁA-TRYBEK
Uniwersytet Opolski

O BADANIACH NAD PAREMIOGRAFIĄ I PAREMIOLOGIA ŚLĄSKĄ

Dzieje paremiografii śląskiej

Dzieje śląskiej paremiografii sięgają połowy XIX wieku. Za jej ojca powszechnie uważa się Józefa Lompę, Ślązaka z Olesna, jednego z najwybitniejszych folklorystów polskich pierwszej połowy XIX wieku, pisarza, redaktora, działacza narodowego i długoletniego nauczyciela, który spisywał przysłowia niemal przez całe życie. Efektem jego zbierczych pasji było wydanie drukiem w Bochni w 1858 roku zbiorku zatytułowanego *Przysłowia i mowy potoczne ludu polskiego w Szląsku*¹ (Lompa 1858), obejmującego materiał z Górnego Śląska. To właśnie Lompa jako pierwszy zwrócił uwagę na potrzebę, czy wręcz konieczność zebrania przysłów śląskich, aby ocalić od zapomnienia ciągle żywe, choć powoli odchodzące w niepamięć „perły macierzystego języka” – jak pięknie o paremiach pisał w przedmowie do swojego dziełka: „Chcąc więc przysłowia nasze, jako zabytki zdań upowszechnionych, czyli prawd porównanych, doświadczeniem zatwierdzonych i za stałe prawidła przyjętych, te to kwiaty, czyli perły macierzystego języka, niby w jednej skarbnicy, potomności i literaturze polskiej zachować, jałem się tej mozolnej pracy” (Lompa 1858: 1).

Kontynuatorem zbierczych pasji Lompy był na Śląsku Cieszyńskim Andrzej Cinciała – pierwszy paremiograf cieszyński, który w roku 1885 w Cieszynie wydał *Przysłowia, przypowieści i ciekawsze zwroty językowe ludu polskiego na Śląsku w Księstwie Cieszyńskim* (Cinciała 1885). Zbiór ten, liczący 948 pozycji, uzupełnił Cinciała w późniejszych latach dwoma dodatkami opublikowanymi w kwartalniku etnograficznym „Wisła”: *Pierwszy dodatek do Przysłów ludu w Księstwie Cieszyńskim* (Cinciała 1888) obejmuje 201 pozycji, zaś drugi zawiera 162 przysłowia (Cinciała 1894). Zbiór paremii (w liczbie 759 jednostek) znaleźć można także w końcowej części rękopiśmiennego *Słownika dialektycznego Księstwa Cieszyńskiego* (Cinciała 1998) tegoż autora oraz w publikowanych przez niego na przestrzeni lat artykułach (Cinciała 1897, 1930).

Wśród badaczy śląskich przysłów końca XIX i początku XX wieku wymienić należy także pochodzącego z Opolszczyzny, księdza Michała Przywarę, który pozostawił po sobie m.in. *Przysłowia, porównania i zagadki*, które, niestety, nie doczekały się opublikowania (Wallis 1960b: 6).

W okresie późniejszym, zwłaszcza w latach 20-tych i 30-tych XX wieku (ale także i później), przysłowia ludowe po kilka lub kilkanaście umieszczano często w różnych czasopismach, w dodatkach lub kalendarzach². I tak na przykład, Karol Miarka

¹ Łącznie zebrał Lompa 1366 przysłów, z czego drukiem we wskazanym zbiorku ogłosił tylko 712 (zob. Pośpiech 1998a: 41).

² Kalendarze – zarówno te ścienne (w tym popularne tzw. kalendarze zdzieraki), jak i w formie wydawnictw książkowych – były i są nadal obowiązkowym miejscem zamieszczania przysłów. Na Śląsku kalendarze w formie książkowej ukazywały się już od połowy XIX wieku m.in. w Bytomiu, Cieszynie, Mikołowie, Gliwicach, Opolu, Piekarach, Zabrze, pełniąc wielorakie funkcje. Mądrości ludowe wielu pokoleń prezentowano w nich (po kilka przykładów) zazwyczaj pod tabelami dotyczącymi poszczególnych miesięcy. Taką formę znajdziemy m.in. w „Kalendarzu Marjańskim” (pod tytułem „Dla gospodarzy”, zob. rocznik 1922), w „Katoliku. Kalendarzu Górno-Szląskim” (pod tytułem „Przysłowia”, zob. roczniki 1879, 1882, 1883, 1885, 1886, 1898, 1900), w „Wielkim Kalendarzu Ilustrowanym dla Wszystkich na rok 1930” (w dziale „Notatki”), w „Kalendarzu Śląskim” (zob. roczniki 1931, 1932, pod tytułem „Styczeń w przysłowia”, „Luty

w *Prognoście starego gospodarza na rok 1868*, umieszczonej w „Zwiastunie Górnos Śląskim”, podaje 25 przysłów³. Alojzy Bączek zbiorok 47 śląskich przysłów ludowych zamieszcza w miesięczniku krajoznawczym „Orli Lot” (Bączek 1928). Pokażny zbiór przysłów śląskich (jest w nim bowiem 686 paremii), drugi po zbiorze Cinciały, co do liczby zgromadzonych pozycji, opublikował również Karol Prymus w „Kalendarzu Śląskim” na rok 1932 (Prymus 1932). Podobnie w „Kalendarzu Opolskim” na rok 1982 Konrad Mientus odnotował 73 przysłowia (Mientus 1982). Śląskie przysłowia ludowe publikował też regionalny kwartalnik literacki „Zaranie Śląskie”⁴. W ramach materiałów etnograficznych z Bronowa Jan Szczepan Kopec ogłosił na jego łamach 211 przysłów i zwrotów ludowych (Kopec 1909). Czasopismo krajoznawcze „Ziemia” w 1928 roku zamieściło artykuł Stanisława Wallisa pt. *Kalendarz w przysłowia górnos Śląskich*, w którym przywołano 43 przysłowia, odwołujące się do postaci świętych (Wallis 1928). Na łamach bytomskiego „Katolika Codziennego” w latach 1926-1927 *Przysłowia ludu górnos Śląskiego* pod pseudonimem Jacek z Wygiełzowa publikował i objaśniał Łukasz Wallis – ojciec wspomnianego wcześniej Stanisława (łącznie opublikował 169 przysłów) (Wallis 1926-1927). Również zaolziański dwutygodnik „Ogniwo” w kilku numerach zamieścił łącznie 44 przysłowia śląskie, zebrane przez Józefa Wałacha z Rzeki (Wałach 1936).

Wspomnieć należy także, że wiele przysłów śląskich rozproszonych było nie tylko w różnych czasopismach, ale odnaleźć je można także w materiałach o charakterze krajoznawczym, czy w pracach językoznawczych, zwłaszcza dialektologicznych oraz w starszych i nowszych opracowaniach etnograficznych. Przykładowo przysłowia cieszyńskie odnotowane zostały w książce Konstantego Krynickiego *O Wiśle, jej dopływach i miastach nad nią leżących* (Warszawa 1898), a także w pracy Bogumiła Hoffa *Wisła i Wiślanie* (Warszawa 1888) – o obu tych publikacjach i zawartych w nich przysłowia wspomina Andrzej Podzorski na łamach „Zarania Śląskiego” (1933, z. 1, s. 33-34) w artykule *Wisła i jej mieszkańcy* (Ondrusz 1963: 46).

Zbiory przysłów zawierają ponadto: dialektologiczna praca Jana Bystronia *O mowie polskiej w dorzeczu Stonawki i Łucyny w Księstwie Cieszyńskim* (Bystron 1885: 77-78)⁵; językoznawcze opracowania dialektu sulkowskiego i narzecza baborowskiego Feliksa Steuera (Steuera 1934: 37-46; 1937: 60-61) oraz monografia księdza Piotra Gołąba *Gwara Schodni i okolicy* (Gołab 1955: 187-188)⁶. Z licznych materiałów etnograficznych, dotyczących obrzędowości dorocznej i rodzinnej mieszkańców Górnego Śląska, w których odnotowane zostały przysłowia śląskie, przykładowo wymienić można prace: Bogumiła Hoffa, Łukasza Wallisa, Michała Przywary, Jerzego Pośpiecha, Doroty Simonides, Henryki Wesołowskiej, Kornelii Lach oraz Krystyny Sajdok⁷.

Dopiero druga połowa XX wieku przynosi dwa duże zbiory paremiograficzne: ogólnos Śląski Stanisława Wallisa *Przysłowia i „pogodki” ludowe na Górnym Śląsku*

---

w przysłowia” itd.). Wyjątkiem są w tym względzie całościowe opracowania, jak np. *Przysłowia i wróżby* (56 przykładów) opublikowane w „Kalendarzu Marjańskim na Rok 1935”.

³ Zob.: „Zwiastun Górnos Śląski” 1868, nr 8, s. 64; nr 9, s. 72; nr 10, s. 80, 116.

⁴ Zob.: „Zaranie Śląskie” 1909, z. 3, s. 139-143; 1930, z. 4. 218-220; 1933, z. 1, s. 33-34.

⁵ W rozdziale zatytułowanym *Wzory języka* umieścił autor 45 przysłów cieszyńskich, które prawie w całości są cytarami ze zbioru Cinciały.

⁶ W wyborze tekstów ze Staniszc Wielkich na Opolszczyźnie zamieszcza autor 40 przysłów i charakterystycznych zwrotów.

⁷ Zob. np. prace: (Hoff 1888: 67-69); (Wallis 1925); (Pośpiech 1996: 99-120); (Pośpiech 1987); (Simonides 2007; 1991: 261-301); (Wesołowska 1991: 228-260); (Lach 2000); (Sajdok 1995: 142-159).

(Wallis 1960a) oraz drugi, rejestrujący materiał ze Śląska Cieszyńskiego, Józefa Ondrusza zatytułowany *Przysłowia i przymówiska ludowe ze Śląska Cieszyńskiego* (Ondrusz 1960). Oba ukazały się w 1960 roku i złożyły się na piętnasty tom „Materiałów i Prac Etnograficznych” Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Tu nadmienić trzeba, że wspomnianą pracę Ondrusza poprzedzał wcześniejszy, wydany przez niego w Czeskim Cieszynie w 1954 roku, zbiór *Przysłów i powiedzeń ludowych ze Śląska Cieszyńskiego* (Ondrusz 1954).

Paremiograficzne kolekcje Wallisa i Ondrusza zawierają materiał nie tylko śląski, choć na Śląsku zebrany. Zbiór Wallisa rejestruje przysłowia (w liczbie 4113) z etnograficznego obszaru niezbyt precyzyjnie określonego jako Górny Śląsk, zaś *Przysłowia i przymówiska* Ondrusza dają materiał śląsko-cieszyński, także z Zaolzia (praca ta liczy 8566 jednostek).

Ponieważ ambicją zarówno Wallisa, jak i Ondrusza było zgromadzenie w jednym dziele całego bogactwa śląskich paremii, tych opublikowanych, jak i nieogłoszonych drukiem, toteż obaj w swoich publikacjach, prócz materiałów własnych wykorzystywali druki i rękopisy innych zbieraczy (Wallis przejął również materiał zebrany przez swojego ojca Łukasza).

Krytycznego omówienia obu zbiorów dokonał Stanisław Bąk w *Przedmowie* do pracy Wallisa (Bąk 1960: XIII-XXIII). Omówił w niej charakter rejestrowanych w zbiorach jednostek, zwracając uwagę na to, że, prócz przysłów, rejestrują one również powiedzenia, frazeologizmy, sentencje moralne ujęte w krótkie rymy, rady gospodarskie, przepowiednie pogody oraz inne jednostki nieodpowiadające w pełni pojęciu przysłowia; skrytykował alfabetyczny porządek materiału, pokazując jego wady i proponując lepszy, jego zdaniem, układ według „pewnych ośrodków treściowych” (Bąk 1960: XIX); zwrócił uwagę na sposób zapisu paremii⁸ oraz wskazywania lokalizacji terenowej materiału; odniósł się do zasad opracowania indeksów; nieco miejsca poświęcił także ważnej kwestii dotyczącej objaśniania znaczeń przysłów (a właściwie braku takich objaśnień), podkreślając ich niezbędność dla zrozumienia sensu przysłów i właściwej interpretacji paremii.

Przysłowia i zwroty przysłowiowe ze Śląska Cieszyńskiego gromadzono i publikowano także w pracach późniejszych, z końca wieku XX. W 1989 roku w Czeskim Cieszynie ukazała się przygotowana przez Jana Szymika – etnografamatora, miłośnika folkloru – antologia pt. *A gdy będzie słońce i pogoda (ludowe prognozyki pogody ze Śląska Cieszyńskiego)* (Szymik 1989), w której znalazło się 1190 niezamieszczonych nigdzie wcześniej, jak zaznaczył we wstępie autor, ludowych prognozyków pogody, ułożonych „podług czterech pór i dwunastu miesięcy roku oraz na podstawie innych zjawisk w przyrodzie” (Szymik 1989: 9).

Kolejny zbiór z innego jeszcze obszaru Śląska, rejestrujący 226 przysłów i zwrotów powiedzeniowych z terenu dzisiejszych powiatów: prudnickiego, kędzierzyńsko-kozielskiego, krapkowickiego i nyskiego zawiera opublikowany w „Kwartalniku Opolskim” artykuł Feliksa Pluty *Przysłowia i zwroty powiedzeniowe z okolic Głogówka* (Pluta 1966).

Do grona współczesnych badaczy zainteresowanych gromadzeniem i publikowaniem przysłów śląskich zaliczyć trzeba także Adolfa Dygacza, znanego muzykologa, etnografa, folklorystę, znawcę kultury śląskiej i zagłębiowskiej, autora antologii pieśniowych i wielu opracowań naukowych. W roku 2000 ukazała się antologia

---

⁸ U Wallisa przysłowia zapisywane są w formie ogólnopolskiej, z rzadka pojawiają się w nich tylko pojedyncze wyrazy i wyrażenia gwarowe, w druku wyróżnione kursywą. Ondrusz natomiast przysłowia odnotowuje w formie gwarowej za pomocą zmodyfikowanej ortografii literackiej.

pt. *Cztery pory roku w przysłowiach ze zbiorów prof. Adolfa Dygacza* (Tarkowska 2000), w której znalazły się materiały zarejestrowane przez badacza w latach 1936-1958 na obszarze Górnego Śląska (głównie przemysłowego, Opolskiego i częściowo Śląska Cieszyńskiego), uporządkowane tematycznie (według pór roku, świąt ruchomych, imion świętych itp.).

Nieco wcześniej, bo na początku lat 80-tych ubiegłego wieku, wydana została niewielkiej objętości antologia prognozyków ludowych Kornelii Dygacz (córki wspomnianego powyżej badacza) zatytułowana *Ludowe przepowiednie pogody i urodzaju na Śląsku* (Dygacz 1983), w której zawarto 186 przysłów w układzie kalendarzowym, tj. od stycznia do grudnia.

Wśród zbiorów gromadzących paremie dotyczące określonej tematyki wskazać trzeba prace poświęcone problematyce górniczej. Przysłowia górnicze, czyli takie, „których treść wskazuje na ścisły związek z zawodem i których nosicielami są górnicy” (Czubala 1988: 413), są stosunkowo młode (bo zaledwie dziewiętnastowieczne), zaś tradycja ich zbierania nie sięga dalej jak połowy ubiegłego stulecia. Wcześniej, J. Lompa w swoim zbiorze odnotował zaledwie jedno przysłowie tego typu, kilkanaście przysłów górniczych zebrał i opublikował dopiero po II wojnie światowej J. Ondrusz; po kilka ogłosili Ł. i S. Wallisowie oraz A. Dygacz. Pierwszym paremiografem, który zasłużył się spisaniem przysłów górniczych i któremu zawdzięczamy naukową refleksję nad tymi przysłowiami, był Józef Ligęza. W jednym z rozdziałów monografii poświęconej górnictwu folklorowi zamieścił blisko 160 przysłów o tematyce górniczej, pochodzących z wcześniejszych zbiorów Dygacza, Ondrusza, Wallisa oraz własnych (Ligęza 1968)⁹.

Zbiór przysłów i zwrotów przysłowiowych dotyczących górników i górnictwa zawiera także niewielka objętościowo książeczka Kornelii Dygacz *Nie masz ci to jak górnikom... Katowicki folklor górniczy* (Dygacz 1987). Autorka w półstronicowym rozdziałiku (a raczej akapicie) zatytułowanym *Przysłowia i zwroty przysłowiowe* zwięźle charakteryzuje zgromadzony materiał (pochodzący ze zbiorów własnych i jej ojca – Adolfa) oraz zamieszcza 121 przysłów.

Paremiom górniczym uwagę poświęcił również Dionizjusz Czubala. W artykule zamieszczonym w monografii *Górnicy stan w wierzeniach, obrzędach, humorze i pieśniach* (Czubala 1988) zarejestrował 143 przysłowia górnicze ze zbiorów własnych i innych zbieraczy¹⁰.

Mówiąc o paremiografii śląskiej, trzeba chociażby tylko napomknąć o śląskich przysłowiach w zbiorach obcych, tj. czeskich i niemieckich. Ich omówienie znaleźć można w artykule J. Ondrusza *Polskie i czeskie zbiory przysłów i powiedzeń ludowych ze Śląska Cieszyńskiego* (Ondrusz 1963) oraz we wstępie do *Przysłów S. Wallisa* (Wallis 1960b).

Wśród licznych zbiorów przysłów, obok tych wydanych drukiem, są też prywatne materiały rękopiśmienne, gromadzone zwykle przez zbieraczy-amatorów, regionalistów, pasjonatów – miłośników języka i kultury śląskiej (zwłaszcza cieszyńskiej), takich jak: Jan Broda, Leon Derlich, Rafał Olszak, Karol Piegza, Teofil Stolarz, Henryk Trzaskalik, Jan Tacina, Walenty Krzyszcz i inni. Kolekcjonerom cieszyńskich paremii na łamach

⁹ Wcześniej artykuł ten w nieco zmienionej wersji opublikowany został w „Roczniku Etnografii Śląskiej”. Zob.: (Ligęza 1963).

¹⁰ Materiał paremiograficzny ułożony został tu nie w porządku alfabetycznym, jak ma to miejsce w większości zbiorów, lecz według haseł podstawowych, stanowiących jądro przysłówia. Są nimi np.: bergman, Barbara święta, fedrować, górnik, gruba, hawiernia, karbidka, rębacz, skóra, sztygar, szychta, węgiel. Wokół 45 haseł głównych zgromadzono 143 przysłowia górnicze.

zaolziańskiego miesięcznika „Zwrot” nieco miejsca poświęcił J. Ondrusz w artykule zatytułowanym *O zbieraczach śląskich przysłów ludowych* (Ondrusz 1950).

Ze zbiorów rękopiśmiennych na uwagę zasługują także historyczne, bo pochodzące z II połowy XIX wieku, materiały Hermana Koellinga – pastora z Byczyny niedaleko Kluczborka, który w dodatku do swej pracy o dialekcie śląskim zawarł 339 pogrupowanych tematycznie przysłów. Zwięzłej charakterystyki tegoż zbioru dokonał znalazca rękopisu Czesław Wawrzyniak w artykule *Śląskie przysłowia i powiedzenia ludowe z rękopisu nieznanego z pracy H. Koellinga* (Wawrzyniak 1959), w którym zamieścił także uporządkowane alfabetycznie paremie zgromadzone przez pastora.

Nadmienić trzeba, że drukowane i rękopiśmienne zbiory paremiograficzne z terenu Śląska (zwłaszcza Cieszyńskiego) wykorzystane zostały w *Księdze przysłów, przypowieści i wyrażeń przysłowiowych polskich* Samuela Adalberga (Adalberg 1889-1894), a także w reedycji tegoż dzieła, wydanej pod tytułem *Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich* (Krzyżanowski 1969-1978). Kwestia materiałów śląskich w ogólnych polskich zbiorach przysłów wymaga osobnego opracowania, toteż w tym miejscu jedynie sygnalizujemy problem. Również współczesne opracowania leksykograficzne dialektu śląskiego sięgają po zbiory paremii, wykorzystując przysłowia jako egzemplifikacje użycia wyrazu – tak w powstającym *Słowniku gwar śląskich* pod red. Bogusława Wyderki (Wyderka 2000-2017), czy jako bogactwo materiału frazeologicznego – jak na przykład w *Słowniku frazeologizmów i typowych połączeń wyrazowych w gwarach śląskich* Lidii Przymuszały (Przymuszała 2013).

Paremiografia i paremiologia w badaniach śląskoznawczych

Choć tradycje zbierania i gromadzenia przysłów na Śląsku są długie i bogate (o czym świadczą liczne rękopiśmienne i drukowane zbiory paremii), to jednak rzadko zasoby te były przedmiotem pogłębionej naukowej refleksji i jak dotąd nie doczekały się całościowego ujęcia (w tym względzie wzorem mogą być wnikliwe i dogłębne opracowania przysłów kaszubskich, które zawdzięczany badaniom Jerzego Tredera i Justyny Pomierskiej¹¹).

Oprócz prac, będących *stricto* zbiorami przysłów, są i takie, które łączą wykazy paremii z niewielkim lub bardziej obszernym komentarzem na ich temat. Omówienia przysłów zawarte w tychże opracowaniach dotyczą najczęściej tematyki paremii, ich znaczenia, pochodzenia lub genezy. Wśród prac tego typu wskazać należy wspomniany wcześniej artykuł Cz. Wawrzyniaka dotyczący przysłów z nieznanego rękopisu Hermana Koellinga, a także tekst J. Ondrusza zatytułowany *O czym mówią przysłowia ludowe* (Ondrusz 2016)¹², zawierający komentarze do kilkudziesięciu przysłów odnotowanych przez autora w opublikowanych wcześniej dwóch zbiorach, które ułatwiają współczesnemu pokoleniu zrozumienie paremii i pokazują ich genezę. Artykuł dopełniają 82 przysłowia i zwroty przysłowiowe – nowe, zapisane przez Ondrusza „w ostatnich latach na Śląsku Cieszyńskim” (Ondrusz 2016: 129).

Garść krytycznych spostrzeżeń do pracy Ondrusza *Przysłowia i przymówiska ludowe ze Śląska Cieszyńskiego* przynosi artykuł Alojzego Preissnera *Kilka uwag o przysłowiach i charakterystycznych powiedzeniach ludowych na Śląsku Cieszyńskim* (Preissner 1965). Dotyczą one głównie objaśnień sensu niektórych przysłów oraz poszczególnych wyrazów, które nabierają innego znaczenia w treści przysłów. Autor w tym względzie wprowadza uzupełnienia i sprostowania do materiału Ondrusza,

¹¹ Zob. np. zbiór artykułów J. Tredera *Nazwy ptaków we frazeologii polskiej* (Treder 2005) oraz monografię J. Pomierskiej *Przysłowia kaszubskie. Studium z paremiografii i paremiologii* (Pomierska 2013).

¹² Zob. wcześniejszą publikację tekstu (Ondrusz 1970).

uzasadniając to następująco: „Zebrane w publikacji przysłowia i powiedzenia obfitują w liczne zwroty i przenośnie, które, w odniesieniu do niektórych pozycji, już teraz budzą pewne wątpliwości, a z biegiem czasu staną się coraz trudniej zrozumiałe. (...) Należy żałować, że występujące tu i ówdzie objaśnienia tekstu są tak nieliczne. Nie objaśnione pozycje stanowią bowiem w niektórych wypadkach prawdziwą pułapkę dla czytelnika, który może mieć poważne trudności przy odczycie sensu niektórych powiedzeń” (Preissner 1965: 748). Artykuł zawiera także 29 przysłów z miejscowości Ustroń i okolic, nieodnotowanych w zbiorze Ondrusza.

Wśród opracowań przysłów śląskich na uwagę zasługują także artykuły Juliana Krzyżanowskiego. Dwa z nich *O kilku przysłowiach śląskich (Okruchy przysłowioznawcze)* (Krzyżanowski 1956a) oraz *Wśród przysłów śląskich, (Okruchy przysłowioznawcze)* (Krzyżanowski 1956b) przynoszą komentarz filologiczno-kulturowy, wyjaśniający sens a także genezę kilku przysłów cieszyńskich odnotowanych w zbiorze Ondrusza (*Dobry karany, jeszcze lepszy bity; Orali, kopali, ón na piecu leżał; Złodziej cygon, dy je bity; Biada temu domowi, gdzie krowa dobada wołowi*). Odwołując się do nieznanych już dziś anegdot, fraszek, bajek (ogólnopolskich lub znanych w innych regionach Polski), tradycji kronikarskiej, dzieł historycznych czy utworów literackich autor rozwikłuje przysłowia zagadkowe i niezrozumiałe, jak np.: *Biada az piszczy, Bardzi boli od jynzka niż od kija, Ani warzóny ani pieczony* i.in. Cieszyńskim przysłowiom poświęcony jest także inny artykuł tegoż autora zatytułowany *Do przysłów cieszyńskich. Mała mysz...* (Krzyżanowski 1958). Ten krótki, zaledwie dwustronicowy szkic, zawiera etymologiczne dywagacje odnośnie dwóch przysłów: odnotowanego przez Adalberga *Ty ni masz? A myszka je mała, a ma* oraz zapisanego przez jednego z pionierów folklorystyki śląskiej Jana Bystronia *Słysz, wiédz, nie praw nic*.

Kolejną grupę prac stanowią artykuły poświęcone przysłowiom tematycznym (które dotyczą muzyki oraz kulinariów). I tak, tematyka muzyczna w przysłowiach stała się przedmiotem badań Józefa Kubika, który w artykule *Przysłowia i porzekadła cieszyńskie o muzyce* (Kubik 1977) pokazał obraz kultury muzycznej w świetle różnych przysłów i porzekadeł pochodzących ze Śląska Cieszyńskiego. Autor wyjaśnia w nim semantykę wielu znacznie już zleksykalizowanych przysłów, podejmuje próbę powiązania ich z minionymi realiami życia, zwłaszcza z obyczajami i wierzeniami ludowymi. W artykule analizie poddano 200 przysłów i porzekadeł zawierających terminy muzyczne (tj. określające cechy muzyków jako kategorii społeczno-zawodowej, zawierające różne znaczenia pojęcia „muzyka”, dotyczące pieśni i różnych terminów muzycznych, opisujące czynności muzyczne oraz mówiące o instrumentach).

O kulinariach śląskich w przysłowiach widzianych z perspektywy kulturowo-lingwistycznej traktują natomiast teksty Doroty Światały-Trybek i Lidii Przymuszały. Są to artykuły: *Dziedzictwo kulinarne w przysłowiach śląskich* (Przymuszała, Światały-Trybek 2016) i *Językowo-kulturowy obraz kulinariów w paremiach śląskich* (Przymuszała, Światały-Trybek 2017) oraz rozdział w monografii tychże autorek zatytułowany „*Co komu smakuje, to sie tém nie otruje*”. *Przysłowia, powiedzenia, porzekadła* (Światały-Trybek, Przymuszała 2018). Celem wymienionych prac jest zaprezentowanie i omówienie śląskich paremii motywowanych nazwami kulinariów, pokazanie obrazu pewnego wycinka rzeczywistości, który utrwalony został w przysłowiach, wskazanie funkcje, jakie paremie kulinarne pełnią w języku, także zwrócenie uwagi na znaczenia przekazywane za ich pośrednictwem i wreszcie pokazanie ich związku z kulturą regionu. Dodatkowo ostatni ze wskazanych tekstów zawiera wykaz ponad 1040 paremii kulinarnych wyekscerpowanych ze śląskich zbiorów przysłów (głównie Lompy, Cinciały, Ondrusza i Wallisa).

W literaturze przedmiotu nieco miejsca poświęcono także zbieraczom paremii i ich zbiorom. Wskazać tu trzeba tekst J. Ondrusza *O zbieraczach śląskich przysłów ludowych* (Ondrusz 1950) dotyczący Śląska Cieszyńskiego oraz artykuły Jerzego Pośpiecha, poświęcone zainteresowaniom paremiograficznym Józefa Lompy. Ten opolski literaturoznawca jako pierwszy zajął się charakterystyką i oceną spuścizny paremiograficznej Lompy, przyczyniając się w znaczący sposób do pomnożenia wiedzy zarówno o samym Lompie, jak i o jego dorobku.

I tak, wśród licznych prac J. Pośpiecha wymienić należy artykuł *O „perłach macierzystego języka”, czyli o przysłowiach ze zbiorów Józefa Lompy* (Pośpiech 1997), dotyczący zbieraczy pasji Lompy oraz kulisów jego starań o wydanie przysłów drukiem. Tekst stanowi wprowadzenie do szczegółowej analizy przysłów Lompy, którą przynosi cykl kolejnych artykułów tegoż autora, publikowanych na łamach „Kwartalnika Opolskiego” pod wspólnym tytułem *Charakterystyka przysłów śląskich zebranych przez Józefa Lompę (wybór)* (Pośpiech 1997a, b, c). J. Pośpiech dokonuje w nich szczegółowego omówienia¹³ wybranych przysłów Lompy, dzieląc je według następujących grup: I. przysłowia nie mające odpowiedników w *Nowej księdze przysłów polskich*, II. unikaty, III. przysłowia bardzo rzadkie i rzadkie, IV. przysłowia popularne, V. przysłowia pospolite. Łącznie w całym cyklu analizuje 142 paremie.

Ogólną charakterystykę przysłów pioniera śląskiej paremiografii (zwłaszcza w zakresie ich tematyki¹⁴) przynosi natomiast szkic J. Pośpiecha *Zbiory paremiologiczne Józefa Lompy* (Pośpiech 1999).

W innym jeszcze artykule *Uwagi o przysłowiach górnośląskich ze zbiorów Józefa Lompy* (Pośpiech 2003) dokonuje Pośpiech porównania wydania zbioru przysłów Lompy z roku 1858 z edycją wcześniejszą, opatrzoną datą 1853. Dla zilustrowania różnic między wydaniem podaje w wyborze ważniejsze emendacje oraz zapis pierwotny, rękopiśmienny; zamieszcza także niewielki zbiór przysłów i wyrażeń przysłowiowych Lompy, które nie znalazły się w *Nowej księdze przysłów polskich*.

Śląskie przysłowia ludowe były przedmiotem zainteresowań nie tylko folklorystów czy literaturoznawców. Na ich temat wypowiadali się również teoretycy literatury. Przykładowo Elżbieta Dąbrowska w artykule *Mikroformy folkloru* (Dąbrowska 1989), częściowo tylko poświęconym paremiom śląskim, próbuje odpowiedzieć na pytanie, które z używanych na Śląsku przysłów mają rodowód typowo śląski, a które z nich stanowią odmiany ogólnopolskie i powszechnie znane.

Zasoby paremiografii śląskiej wyzyskane zostały także przez językoznawców w badaniach nad frazeologią śląską oraz w badaniach etnolingwistycznych. Tutaj wskazać można prace Lidii Przymuszały, takie jak np.: *Śląska frazeologia gwarowa – rekonesans badawczy* (Przymuszała 2011b), *„Łate na łate bić, a gorzółke pić!” Śląska leksyka i frazeologia bachiczna* (Przymuszała 2011a), *Śląski etos pracy a jego obraz w języku* (Przymuszała 2015), *Kulinaria we frazeologii śląskiej* (Przymuszała 2017) oraz artykuły Małgorzaty Iżykowskiej: *„Bioły jak śniyg kole kumina”. Brud w paremiach śląskich* (Iżykowska 2012), *Bogactwo i bieda w śląskich paremiach ludowych*

¹³ Komentarz do każdego przysłowia zawiera wykaz jego wariantów, podanie znaczenia, ustalenie motywacji oraz pochodzenia paremii, wskazanie zbieraczy oraz odesłanie do *Nowej księgi przysłów polskich*.

¹⁴ J. Pośpiech wymienia 14 dziedzin (obszarów tematycznych) życia gospodarczego, społecznego, kulturalnego, obyczajowego, religijnego i politycznego, obecnych w charakteryzowanych materiałach J. Lompy. Są to: gospodarstwo wiejskie; liczenie, mierzenie, pieniądze; zawody; zabawy i gry; muzyka; medycyna i zdrowie; życie religijne; przysłowia kalendarzowe, prognostyki meteorologiczne; rok obrzędowy; obce grupy etniczne i obce narody; miasta polskie i obce; przysłowia pochodzenia antycznego i biblijnego.

(Iżykowska 2014), czy Jadwigi Wronicz *Kaj sóm ludzie, tam je rzecz. Gwarowe przysłowia cieszyńskie dotyczące języka* (Wronicz 2006).

Zakończenie

Celem niniejszego artykułu było zaprezentowanie dotychczasowego stanu badań nad paremiografią i paremiologią śląską. W tekście scharakteryzowano, po krótko, zbiory przysłów rejestrujące paremie z różnych części Śląska od połowy wieku XIX po czasy współczesne oraz omówiono prace teoretyczne, podejmujące problematykę śląskich przysłów w rozmaitych kontekstach.

Jak widać z dokonanego przeglądu, śląskie przysłowia stanowiły przedmiot badań przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych, o czym świadczą liczne artykuły o zróżnicowanym charakterze. W większości jednak artykuły te traktować trzeba jako przyczynki do pełnego poznania, a w dalszej perspektywie do syntetycznego opracowania śląskich paremii. W tym względzie jest jeszcze wiele do zrobienia. Ciągłe bowiem brak zarówno prac poświęconych całościowej charakterystyce przysłów i ich zbieraczom, jak i wyczerpujących omówień samych zbiorów przysłów. Zapowiadana dwadzieścia lat temu przez J. Pośpiecha naukowa edycja przysłów J. Lompy, póki co, nie doczekała się realizacji (Pośpiech 1998a: 42).

Potrzebne są zatem nie tylko naukowe opracowania, odkrywające sens, znaczenie przysłów, pokazujące ich genezę, konteksty funkcjonowania czy utrwalone w nich obrazy dawnych światów, ale nadal potrzebne są także prace rejestrujące paremie z różnych części Śląska i z różnych środowisk (nie tylko górniczego). Jak się bowiem okazuje, ciągle jeszcze odkryć można przysłowia nieodnotowane we wcześniejszych zbiorach, i ciągle na obszarze Śląska istnieją subregiony słabo pod tym kątem przebadane (np. brak zbiorów paremiograficznych z Opolszczyzny).

Kończąc, właściwie można by za Ondruszem powtórzyć postulat kontynuowania badań paremiograficznych, kierowany „do wszystkich ludzi dobrej woli”, aby „uratować od niepamięci możliwie jak największe bogactwo śląskich przysłów i zwrotów językowych”, które „nie zanotowane jeszcze przez nikogo, blakają się dotąd pomiędzy naszym ludem” (Ondrusz 1950: 14).

Bibliografia

- ADALBERG, S. (1889-1894). *Księga przysłów, przypowieści i wyrażeń przysłowiowych polskich*. Warszawa: Drukarnia Emila Skińskiego.
- BACZEK, A. (1928). *Przysłowia śląskie (w podtytule których nie ma w broszurze wydanej przez Dr. Andrzeja Cinciałę), zebrał B. „Orli Lot”*, nr 1, 19-20.
- BAK, S. (1960). *Przedmowa*. W: S. Wallis, *Przysłowia i „pogodki” ludowe na Górnym Śląsku* (s. XIII-XXIII). Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- BYSTROŃ, J. (1885). *O mowie polskiej w dorzeczu Stonawki i Łucyny w Księstwie Cieszyńskim*. Kraków: Druk. Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- CINCIAŁA, A. (1885). *Przysłowia, przypowieści i ciekawsze zwroty językowe ludu polskiego na Śląsku w Księstwie Cieszyńskim*. Cieszyn: Drukiem Henryka Feitzingera.
- CINCIAŁA, A. (1888). *Pierwszy dodatek do przysłów ludu w Księstwie Cieszyńskim*. „Wisła” 1888, t. II, 306-312.
- CINCIAŁA, A. (1894). *Drugi dodatek do Przysłówi ludu w Księstwie Cieszyńskim*. „Wisła”, t. VIII, 791-794.
- CINCIAŁA, A. (1897). *Zbiór wyrażeń i przysłów polskich używanych przez lud w Księstwie Cieszyńskim*. „Tydzień”, t. X, 39-41.
- CINCIAŁA, A. (1930). *Przysłowia, reguły i przepowiednie gospodarskie w Księstwie Cieszyńskim na Śląsku*. „Zaranie Śląskie”, z. 4, 218-220.
- CINCIAŁA, A. (1998). *Słownik dialektyczny Księstwa Cieszyńskiego*. Reprodukacja techniką offsetową z oryginału znajdującego się w zbiorach rękopisów Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, Wisła: Towarzystwo Miłośników Wisły.
- CZUBALA, D. (1988). *Przysłowia górnicze*. W: D. Simonides (red.), *Górnicy stan w wierzeniach, obrzędach, humorze i pieśniach* (s. 409-425). Katowice: Śląski Instytut Naukowy.
- DĄBROWSKA, E. (1989). *Mikroformy folkloru*. W: D. Simonides (red.), *Folklor Górnego Śląska* (s. 551-569). Katowice: Wydawnictwo „Śląsk”.
- DYGACZ, K. (1983). *Ludowe przepowiednie pogody i urodzaju na Śląsku, wprowadzenie napisał A. Dygacz*. Katowice: Katowickie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne.
- DYGACZ, K. (1987). *Nie masz ci to jak górnikom.... Katowicki folklor górniczy*. Katowice: Katowickie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne.
- GOŁĄB, P. (1955). *Gwara Schodni i okolic* (red. i słowo wstępne K. Nitsch). Wrocław: Zakład im. Ossolińskich Wydawnictwo PAN.
- HOFF, B. (1888). *Lud cieszyński, jego właściwości i siedziby. Obraz etnograficzny*. Warszawa: Beskidzka Oficyna Wydawnicza.
- IŻYKOWSKA, M. (2012). „*Bioły jak śniyg kole kumina*”. *Brud w paremiach śląskich*. W: M. Sztandara (red.), *Brud. Idee – dylematy – sprawy* (s. 249-268). Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- IŻYKOWSKA, M. (2014). *Bogactwo i bieda w śląskich paremiach ludowych*. W: B. Płonka-Syroka (red.), *Bogactwo i bieda. Krytyczno-porównawcza analiza dyskursów* (s. 205-225). Wrocław: Quaestio.
- KOELLING, H. *Materiały gwarowe z różnych części Śląska (1841-1902), G – Glossar, S – Sprichwort*, rkp. Muzeum Śląska Opolskiego.
- KOPEĆ, J. S. (1909). *Przysłowia i zwroty ludowe*. „Zaranie Śląskie”, z. 3, 139-143.
- KRZYŻANOWSKI, J. (1956a). *O kilku przysłowiach śląskich (Okruchy przysłowioznawcze)*. „Kwartalnik Opolski”, nr 2, 88-96.
- KRZYŻANOWSKI, J. (1956b). *Wśród przysłów śląskich, (Okruchy przysłowioznawcze)*. „Kwartalnik Opolski”, nr 4, 57-72.

- KRZYŻANOWSKI, J. (1958). *Do przysłów cieszyńskich. Mała mysz....* „Literatura Ludowa”, nr 2/3, 27-28.
- KRZYŻANOWSKI, J. (red.). (1969-1978). *Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich. W oparciu o dzieło Samuela Adalberga*. T. I-IV. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- KUBIK, J. (1977). *Przysłowia i porzekadła cieszyńskie o muzyce*. W: J. Kubik (red. naukowy), *Z zagadnień folkloru muzycznego na Śląsku Cieszyńskim* (s. 24-36). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- LACH, K. (2000). *Wierzenia, zwyczaje i obrzędy. Folklor pogranicza polsko-czeskiego*. Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- LIGĘZA, J. (1963; druk 1964). *Przysłowia górnicze*. „Rocznik Etnografii Śląskiej”, t. 2, 7-29.
- LIGĘZA, J. (1968). *Przysłowia górnicze*. W: J. Ligęza, *Śladami tradycji. Studia nad folklorem górniczym* (s. 85-98). Bytom: Muzeum Górnośląskie.
- LOMPA, J. (1858). *Przysłowia i mowy potoczne ludu polskiego w Szląsku*. Bochnia: Nakładem i drukiem Wawrzyńca Pizsa.
- MIARKA, K. (1868). *Prognozyka starego gospodarza na rok 1868*. „Zwiastun Górnośląski”, nr 8, s. 64; nr 9, s. 72; nr 10, s. 80, 116.
- MIENTUS, K. (podał do druku). (1982). *Przysłowia*. „Kalendarz Opolski”, 215-217.
- ONDRUSZ, J. (1950). *O zbieraczach śląskich przysłów ludowych*. „Zwrot”, nr 7, 13-14.
- ONDRUSZ, J. (1954). *Przysłowia i powiedzenia ludowe ze Śląska Cieszyńskiego*. Czeski Cieszyn: Wydawnictwo SLA: Polski Związek Kulturalno-Oświatowy w Czechosłowacji.
- ONDRUSZ, J. (1960). *Przysłowia i przymówiska ludowe ze Śląska Cieszyńskiego*. Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- ONDRUSZ, J. (1963). *Polskie i czeskie zbiory przysłów i powiedzeń ludowych ze Śląska Cieszyńskiego*. „Literatura Ludowa”, nr 1, 43-49.
- ONDRUSZ, J. (1970). *O czym mówią przysłowia ludowe*. W: D. Kadłubiec (red.), *Płyniesz Olzo. Zarys kultury duchowej ludu cieszyńskiego* (s. 97-115). Ostrava: „Profil”.
- ONDRUSZ, J. (2016). *O czym mówią przysłowia ludowe*. W: D. Kadłubiec z zespołem, *Płyniesz Olzo. Monografia kultury ludowej Śląska Cieszyńskiego* (s. 117-131). Czeski Cieszyn: Katedra Sławistyki Uniwersytetu Ostrawskiego.
- PLUTA, F. (1966). *Przysłowia i zwroty powiedzeniowe z okolic Głogówka*. „Kwartalnik Opolski”, nr 3, 91-97.
- POMIERSKA, J. (2013). *Przysłowia kaszubskie. Studium z paremiografii i paremiologii*. Gdańsk: Instytut Kaszubski.
- POŚPIECH, J. (1996). *Śląska obrzędowość doroczna w dziewiętnastowiecznych zapisach Michała Przywary*. „Kwartalnik Opolski”, nr 1, 99-120.
- POŚPIECH, J. (1987). *Zwyczaje i obrzędy doroczne na Śląsku*. Opole: Instytut Śląski.
- POŚPIECH, J. (1997). *O „perłach macierzystego języka”, czyli o przysłowiach ze zbiorów Józefa Lompy*. W: J. Pośpiech (red.), *„Ojczyźnie jest niczem nie dłużny...”. Józefowi Lompie w dwusetną rocznicę urodzin* (s. 159-179). Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- POŚPIECH, J. (1998a). *Charakterystyka przysłów śląskich zebranych przez Józefa Lompę (wybór)*. Cz. 1. „Kwartalnik Opolski”, nr 1, 41-63.
- POŚPIECH, J. (1998b). *Charakterystyka przysłów śląskich zebranych przez Józefa Lompę (wybór)*. Cz. 2. „Kwartalnik Opolski”, nr 2, 61-80.
- POŚPIECH, J. (1998c). *Charakterystyka przysłów śląskich zebranych przez Józefa Lompę (wybór)*. Cz. 3. „Kwartalnik Opolski”, nr 3/4, 87-109.

- POŚPIECH, J. (1999). *Zbiory paremiologiczne Józefa Lompy*. W: T. Smolińska (red. nauk.), *Folklorystyczne i antropologiczne opisanie świata*. Księga ofiarowana Profesor Dorocie Simonides (s. 83-93). Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- POŚPIECH, J. (2003). *Uwagi o przysłowiaach górnośląskich ze zbiorów Józefa Lompy*. W: W. Hendzel, P. Obrączka (red.), *Na przełomie wieków... Studia i szkice ofiarowane Profesorowi Zdzisławowi Piaseckiemu w czterdziestolecie pracy naukowej* (s. 361-370). Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- PREISSNER, A. (1965; za rok 1963). *Kilka uwag o przysłowiaach i charakterystycznych powiedzeniach ludowych na Śląsku Cieszyńskim*. „Lud”, t. 49, cz. 2, 745-750.
- PRYMUS, K. (1932). *Zbiór przysłów śląskich*. „Kalendarz Śląski”, 135-146.
- PRZYMUSZAŁA, L. (2011a). „*Late na late bić, a gorzółke pić!*” *Śląska leksyka i frazeologia bachiczna*. W: K. Łeńska-Bąk, M. Sztandara (red.). *O rozkoszach wszelakich... Od przyjemności do ekstazy w kontekstach kultury* (s. 155-176). Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- PRZYMUSZAŁA, L. (2011b). *Śląska frazeologia gwarowa – rekonesans badawczy*. W: K. Kossakowska-Jarosz (red.), *Kalejdoskop tematów śląskich. Zbiór studiów filologicznych* (s. 227-235). Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- PRZYMUSZAŁA, L. (2013). *Słownik frazeologizmów i typowych połączeń wyrazowych w gwarach śląskich*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- PRZYMUSZAŁA, L. (2015). *Śląski etos pracy a jego obraz w języku*. W: J. Adamowski, M. Wójcicka (red.), *Wartości w języku i kulturze* (s. 245-260). T. 8. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- PRZYMUSZAŁA, L. (2017). *Kulinaria we frazeologii śląskiej*. „Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego”, t. LXIV, 247-264.
- PRZYMUSZAŁA, L., Światała-Trybek, D. (2016). *Dziedzictwo kulinarne w przysłowiaach śląskich*. „Studia Śląskie”, t. LXXVIII, 173-190.
- PRZYMUSZAŁA, L., Światała-Trybek, D. (2017). *Językowo-kulturowy obraz kulinariów w paremiach śląskich*. W: U. Kolberowa, S. Mizerova (red.), *Pemie narodów słowiańskich* (s. 17-28). T. VIII. Ostrawa: Ostravská univerzita, Filofická fakulta.
- SAJDOK, K. (1995). *Podróż do źródeł śląskiej tradycji*. Mysłowice: Mysłowicki Ośrodek Kultury i Sztuki.
- SIMONIDES, D. (1991). *Zwyczaje i obrzędy doroczne ich antropologiczna funkcja*. W: D. Simonides przy udziale P. Kowalskiego (red.), *Kultura ludowa śląskiej ludności rodzimej* (s. 261-301). Wrocław-Warszawa: „Volumen”.
- SIMONIDES, D. (2007). *Mądrość ludowa. Dziedzictwo kulturowe Śląska Opolskiego*. Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- STEUER, F. (1934). *Dialekt sulkowski*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
- STEUER, F. (1937). *Narzecze baborowskie*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
- SZYMIK, J. (1989). *A gdy będzie słońce i pogoda (ludowe prognostyki pogody ze Śląska Cieszyńskiego)*. Czeski Cieszyn.
- ŚWIATAŁA-TRYBEK, D., PRZYMUSZAŁA, L. (2018). „*Dobry żur, kiej w nim szczur*”. *Dziedzictwo kulinarne Śląska w tekstach kultury*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- TARKOWSKA, A. (red.). (2000). *Cztery pory roku w przysłowiaach ze zbiorów prof. Adolfa Dygacza* (komentarz K. Turek). Katowice: Fundacja Profesora Adolfa Dygacza.
- TREDER, J. (2005). *Nazwy ptaków we frazeologii polskiej*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- WALLIS, Ł. (1925). *Kolędy górnośląskie, czyli opis zwyczajów ludowych w czasie Bożego Narodzenia oraz 32 starych kolęd górnośląskich z melodjami zebranych z ust ludu przez*

- Fermana Dónaja*. Bytom: nakładem i drukiem „Katolika”.
- WALLIS, Ł. (pseud. Jacek z Wygiełzowa). (1926-1927). „Katolik Codzienny”, nr 154-261.
- WALLIS, S. (1928). *Kalendarz w przysłowiach górnośląskich*. „Ziemia”, nr 15-16, 252-253.
- WALLIS, S. (1960a). *Przysłowia i „pogodki” ludowe na Górnym Śląsku* (z przedmową Stanisława Bąka). Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- WALLIS, S. (1960b). *Wstęp*. W: S. Wallis, *Przysłowia i „pogodki” ludowe na Górnym Śląsku* (z przedmową Stanisława Bąka) (s. 1-18). Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- WAŁACH, J. (1936). *Przysłowia śląskie*. „Ogniwo”, nr 6, s. 5; nr 8, s. 10; nr 9, s. 9; nr 14, s. 13.
- WAWRZYŃIAK, Cz. (1959). *Śląskie przysłowia i powiedzenia ludowe z rękopisu nieznaney pracy H. Koellinga*. „Kwartalnik Opolski”, nr 4, 94-104.
- WESOŁOWSKA, H. (1991). *Zwyczaj i obrzędy rodzinne*. W: D. Simonides przy udziale P. Kowalskiego (red.), *Kultura ludowa śląskiej ludności rodzimej* (s. 228-260). Wrocław-Warszawa: „Volumen”.
- WRONICZ, J. (2006). *Kaj sóm ludzie, tam je rzecz. Gwarowe przysłowia cieszyńskie dotyczące języka*. W: D. Tubielewicz Mattsson, J. Gesche (red.), *Przekraczanie granic. Ewie Teodorowicz-Hellman z okazji 60. Rocznicy urodzin. Gränsöverskridanden. En gåva till Ewa Teodorowicz-Hellman* (s. 261-169). Stockholm – Warszawa: Katedra Języków Słowiańskich i Bałtyckich, Uniwersytet Sztokholmski.
- WYDERKA, B. (red.). (2000-2017). *Słownik gwar śląskich*. T. I-XVI. Opole: Instytut Śląski.

LIDIA PRZYMUSZAŁA, DOROTA ŚWITAŁA-TRYBEK**ON STUDIES ON SILESIAN PAREMIOGRAPHY AND PAREMIOLOGY**

The aim of the article is to present the current state of research on Silesian paremiography and paremiology. The first part provides an overview of collections of proverbs from various parts of Silesia from the mid-nineteenth century to modern times. The second part discusses theoretical studies dealing Silesian proverbs, which are explored in various contexts and from various research perspectives (literary studies, folklore, linguistics, language and culture, etc.).